

Boháčová, Ivana

Několik poznámek k opevnění Pražského hradu na sklonku raného středověku a k současnému stavu jeho poznání

Archaeologia historica. 1994, vol. 19, iss. [1], pp. 9-18

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140077>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20241112

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

A.

VÝZKUM OPEVNĚNÝCH SÍDEL

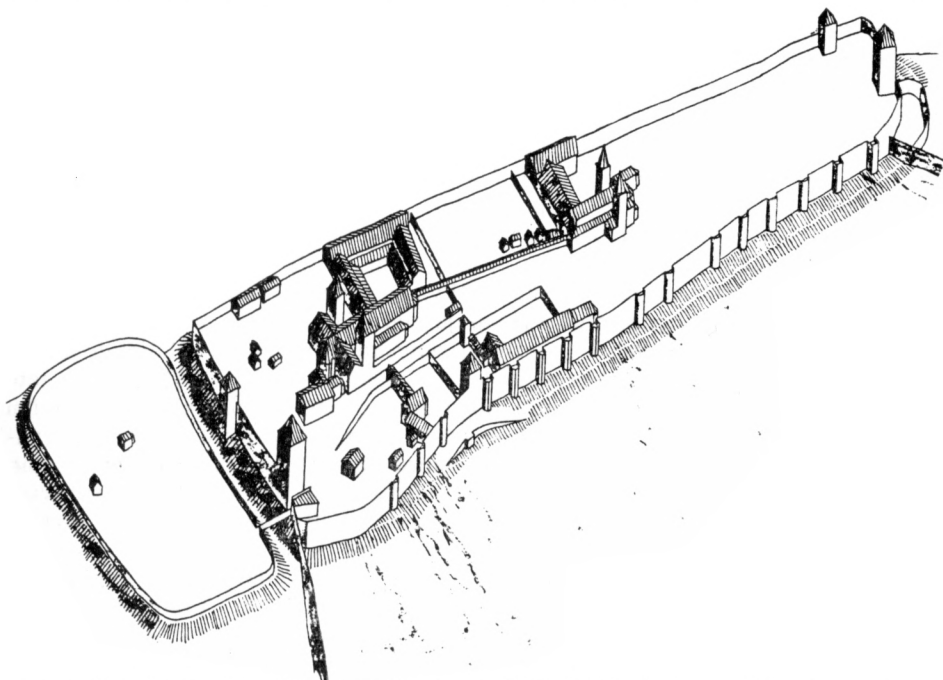
Několik poznámek k opevnění Pražského hradu na sklonku raného středověku a k současnému stavu jeho poznání

IVANA BOHÁČOVÁ

Vybudování kamenného na maltu zděného opevnění, obepínajícího většinu plochy někdejšího přemyslovského hradiště, bylo zcela mimořádným počinem, k jehož realizaci bylo zapotřebí maximální koncentrace lidského potenciálu. Nejen vlastní stavební činnost, ale i zajištění přísunu materiálu a jeho zpracování kladly vysoké požadavky na organizátory stavby. Náročnost celého díla je navíc umocněna současnou výstavbou panovnické rezidence, která, jak bylo ověřeno nedávnými výzkumy, je nedílnou součástí celkového stavebního záměru. Jeho výsledkem byla zásadní proměna hradního areálu (obr. 1).

Dnes je toto dílo spojováno se Soběslavem I. a kladeno do souvislosti s procesem dalekosáhlých socioekonomických proměn, jimiž procházela celá společnost a které vyvrcholily ve století třináctém. Lze jej snad chápat i jako jeden z prvotních projevů celkové stability a ekonomického růstu, změn, bez nichž by jen stěží mohlo být realizováno.

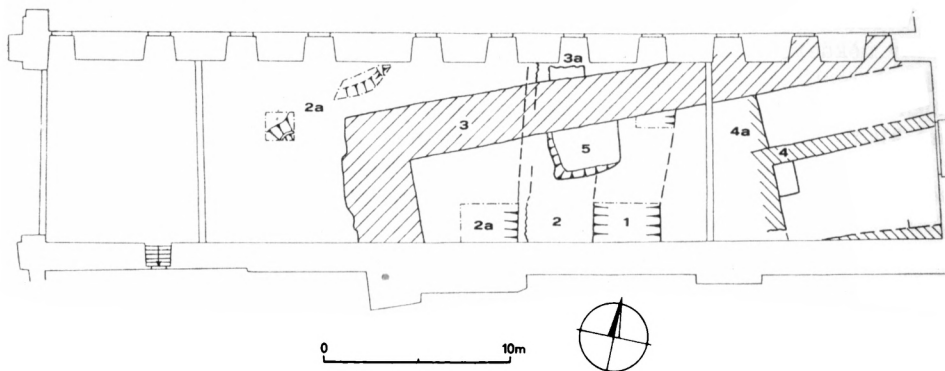
O této fortifikaci a o situacích s ní bezprostředně souvisejících byla v posledních letech nashromážděna řada informací (Slévárna 1982—1983; Vikářská čp. 39—40, 1985; 34; Severní trakt — tzv. víceúčelový sál a lakovna 1982—1993;

Obr. 1. Pražský hrad. Výsledný stav areálu po proměnách dvanáctého a v průběhu 1. pol. 13. století na základě poznatků archeologického a stavebně historického průzkumu před r. 1990. Rekonstrukce ing. arch. Petr Chotěbor, 1990.

Starý palác 1986—1987, severní palácový dvorek 1985—1988. Tereziánské křídlo 1991, 1993). Některé výzkumy byly předběžně publikovány, většina však není dosud úplně zpracována (Boháčová—Frolík—Tomková—Žegklitz 1988, 181—183; Boháčová 1986; *ibid.* 1991; Dragoun a kol. 1989, 169—170; *ibid.* 1991, 191—192; *ibid.* v tisku).

Významně přispěl k poznání hradby výzkum dokončený počátkem tohoto roku v části Severního traktu Pražského hradu, kde bylo toto opevnění sledováno pod podlahou někdejších Rudolfových konfíren v celkové délce 45 m, včetně SZ nároží (obr. 2).

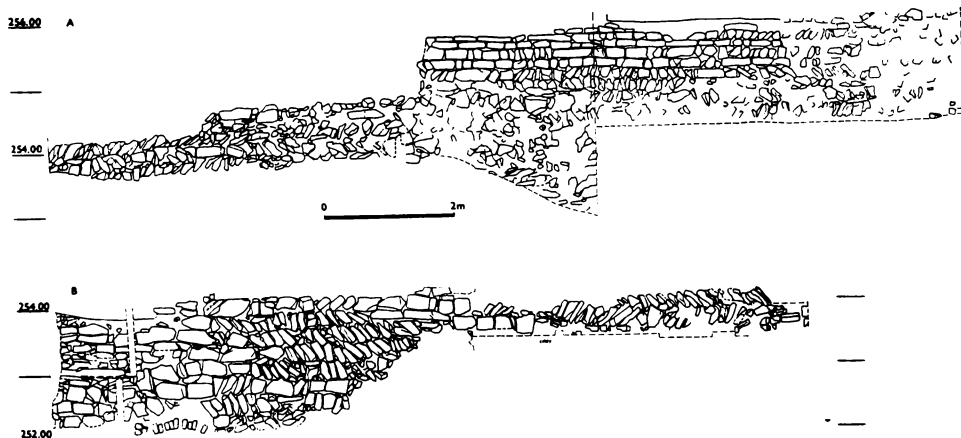

Obr. 2. Pražský hrad — Severní trakt. Prostor někdejších Rudolfových konfíren. Kresba v. Richtero-
rová. 1 — nejstarší hradištní příkop, 2, 2a — soustava valového opevnění a mladších hradištních
příkopů, 3 — kamenná hradba, 3a — dodatečný opěrný pilíř, 4 — kvádřikový dům, 4a — příčka,
dodatečně vezděná mezi dům a hradbu, 5 — zahloubený objekt při vnitřním líci hradby.

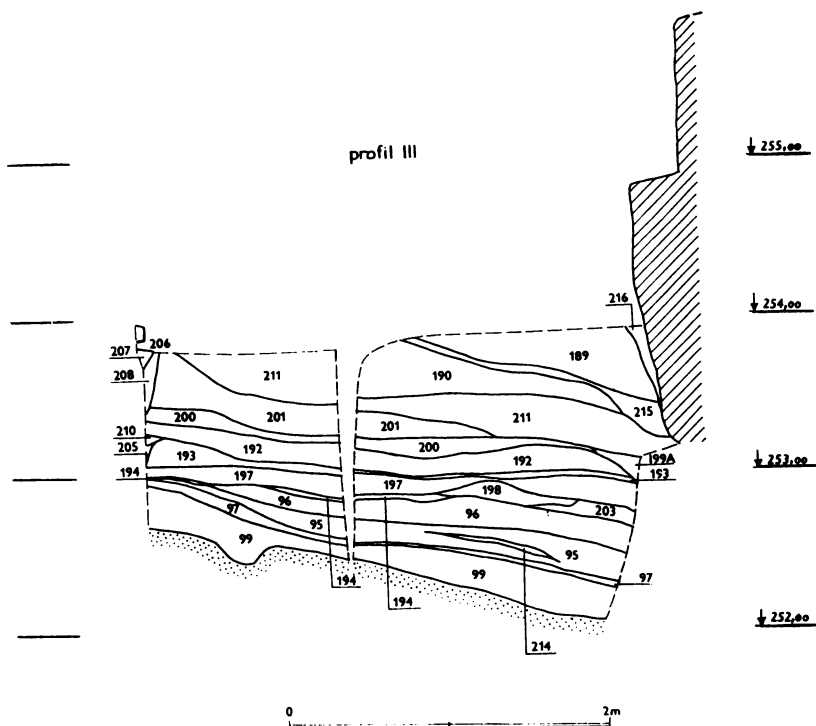
Zdívko nadzemní, místy narušené mladšími zásahy, zde dosahovalo výše cca 1 m. Dokumentovat bylo možné vzhledem k hloubení stavební jámy pod úroveň původního podloží i převážnou část vnitřního líce zdiva základového. Jedinou odlišností pozorovatelnou ve způsobu zdění hradebního tělesa je rozdílný charakter právě zdiva nadzemního, zděného z pravidelných kvádříků a zdiva základového, pro nějž je užíváno velmi nepravidelné opus spicatum. Hradba byla téměř důsledně zakládána až na původní rostlý zjílovatělý terén severní hrany ostrožny. Stavebníci byli přitom nuceni respektovat veškeré terénní nerovnosti, ať již umělého či přirozeného původu (obr. 3A, B). Základová spára tak kolísá mezi 250—253,5 m nadmořské výšky. Dochovaná koruna zdiva má šíři 3 m, předzáklad na vnitřní straně vystupuje cca o 30—40 cm, vnější severní líc je povětšinou překryt základovým zdívem renesančního objektu. Základové zdívko hradby se ve spodní partii zužuje (obr. 4). Během výstavby hradby v této a nejspíše i v jiných částech hradu docházelo nutně k obrovským přesunům zeminy. V případě Severního traktu byl rozsah této činnosti obzvláště mimořádný, neboť muselo být sneseno těleso předchozí fortifikace, kterým byla mimo jiné vyplněna i část příkopu k němu dříve náležející. Z terénní situace vyplývá, že k těmto pracím docházelo současně s výstavbou hradby. Indicie pro obdobné rozsáhlejší terénní úpravy nacházíme i v rámci jiných míst, jak Severního traktu, tak jižní části ostrožny. SZ nároží hradby a její pokračování k jihu jsou zakládány přímo do prostoru hradištního příkopu, lemuujícího předcházející valové opevnění hradiště (obr. 2; 5). Po vyzdění základové partie byl terén zarovnan (vrstvy jednorázové závážky dosedají k tělesu hradby — nepřiléhají však bezprostředně k němu) a pokračovala stavba nadzemní partie (zbytek maltové kry na povrchu závážky). Zcela logický je původ zeminy jednorázově

navršené právě ve valovém tělese. Převážná část keramických zlomků z ní získaných je také středohradištního původu a prvky mladší se vyskytují jen výjimečně.

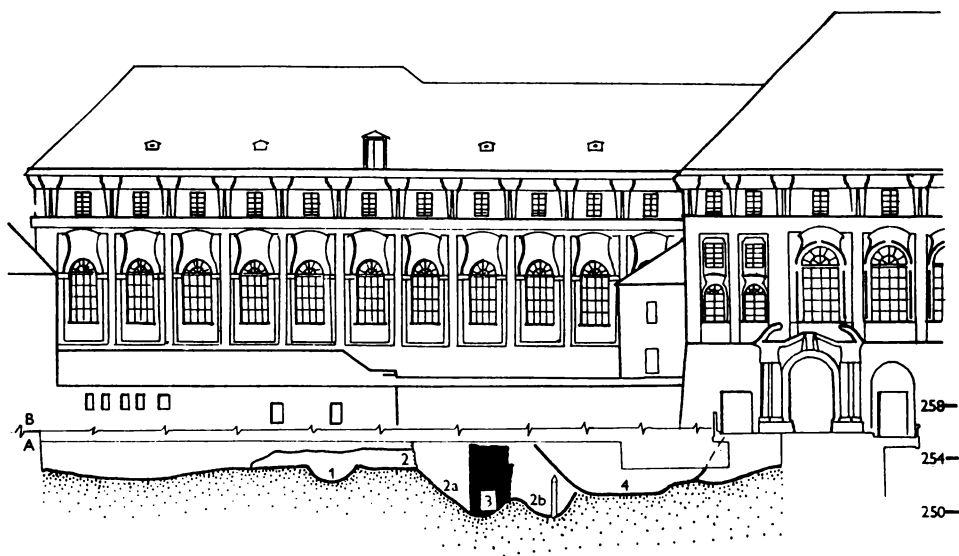
Na některých místech Hradu obranyschopnost opevnění zesilovaly známé a dosud zčásti viditelné věže, Bílá, Černá, jižní. Jimi procházely komunikace,

Obr. 3. Pražský hrad — Severní trakt. Prostor někdejších Rudolfových koníren. Kresba V. Rícheřová. Dokumentované části vnitřního líce základové a části nadzemní partie hrady nad severním svahem ostrožny (B — západní část, včetně rekonstruovaného nároží, A — východní dochovaná část).

Obr. 4. Pražský hrad — Severní trakt. Prostor někdejších Rudolfových koníren. Kresba V. Rícheřová. Situace spodní části hradebního tělesa v řezu (řez východní částí hradebního tělesa, pozice řezu viz obr. 3A). Svrchní část terénu odstraněna kolektorem ze 30. let tohoto století.

Obr. 5. Pražský hrad — Severní trakt. Prostor někdejších Rudolfových koníren (s tzv. víceúčelovým sálem v přízemí). Kresba M. Tomášek. A: Schematizovaný řez východ—západ jižní části sálu. 1 — příkop 9. století; 2 — opevnění 10.—1. pol. 12. století — val s čelní kamennou plentou; 2a, 2b — příkopy k valu; 3 — kvádrková hradba, po r. 1135; 4 — příkop Přemysla Otakara II. (zčásti rekonstruováno). B: Příslušná část archeologicky zkoumaného areálu (1982—1993) v pohledu od Pražského mostu.

v případě jižní brány pouze dočasně fungující, avšak právě zde honosně vypravená — její oblázkový štět, v určitých intervalech renovovaný, byl lemován kvádrkovými, maltou spojovanými zdmi (Dragoun a kol. v tisku). V severozápadním nároží věž nestála, neboť po existenci konstrukce takového typu by musely zůstat zachovány stopy. Ty však výzkum nezachytil a nedošlo zde ani k takovému poškození situace, které by pozůstatky jakékoliv větší konstrukce překrylo (srov. Borkovský 1969, 61).

Příkop je dalším běžným prvkem fortifikačního systému, který byl rovněž zde, alespoň před západním čelem hradby, předpokládán. Dnes je k dispozici ucelený řez (obr. 5) historickými terény včetně hradby. Přimo pod hradebním čelem klesá hrana rostlého terénu do příkopu, na jehož bázi však nacházíme tenkou tmavou vrstvu s keramikou středohradištního charakteru. Jeho vznik je nutné spojit s předchozím hradištním opevněním. Teprve později, po výrazném narůstání terénů na počátku vrcholného středověku, je před hradbou, ne však přímo při ní, ale ve vzdálenosti několika málo metrů od jejího líce, vyhlouben nový příkop, který lze ale již považovat za součást fortifikačního systému Přemysla Otakara II. (Borkovský 1969, 65—68).

Při vnitřním líci opevnění zastihujeme rozmanité objekty (obr. 2: 4a, 5). Nejpozději od počátku vrcholného středověku nebyl prostor při této části hradby průchozí. Určitou dobu byl ponechán volný průchod mezi hradbou a kvádrkovým domem — tzv. starou Vikárkou, snad z důvodů statických byl však později přehrazen opukovou zídkou (obr. 2:4a).

Terénní konfigurace byla problémem, který dlouhodobě ohrožoval toto stavební dílo. přes snahy o jeho bezpečně založení. Sesuvy půdy po svahu k potoku Brusnici nebyly výjimkou a dokládají je — zejména v obdobích klimaticky nepříznivých — alespoň pro 13. stol. písemné prameny. Na severním svahu nacházíme doklady o nestabilitě terénu, tak i pokusy o prevenci katastro-

fickým událostem. Znamé jsou dodatečně vyzdívané pilíře při severním líci hradby, doloženy četné vysprávky zdiva a nepravidelnosti linie zdiva i předzákladu i dutiny pod základovou spárou hradby (obr. 2:3a; Boháčová—Frolík—Žegklitz 1988, 32; Boháčová 1991, 12).

I v námi sledovaném prostoru došlo v průběhu 13. stol. k obdobné katastrofické události, k zřícení severozápadního nároží spojenému se sesuvy terénů. Svým dílem k němu přispělo jistě i jeho založení na hranu staršího příkopu. Renovované těleso (obr. 6:B, C) bylo pak budováno na spodní dochované partii zdiva původního (obr. 6:A), již do těchto sesuvy přemístěných vrstev.

Problémem, který provází studium tohoto opevnění, zejména otázky chronologické, je absence sídlištních vrstev z doby počátků jeho existence nebo těsně předcházejících jeho vzniku, případně minimální počet keramických zlomků z těchto vrstev (např. soubor obr. 8:1—6). Vrstvy překrývající předzáklad obsahují již vyspělou keramiku počátků vrcholného středověku (obr. 8:16—26) a naznačují, že nově ohraničený prostor byl alespoň zpočátku zhavován nashromážděných sídlištních uloženin. Přímé důkazy o budování hradby k r. 1135 jsou sporadické a datování je spíše intervalové. Soubor všech poznatků však naprosto vylučuje spojení tohoto díla již s 11. stol. a s panovníkem Břetislavem.

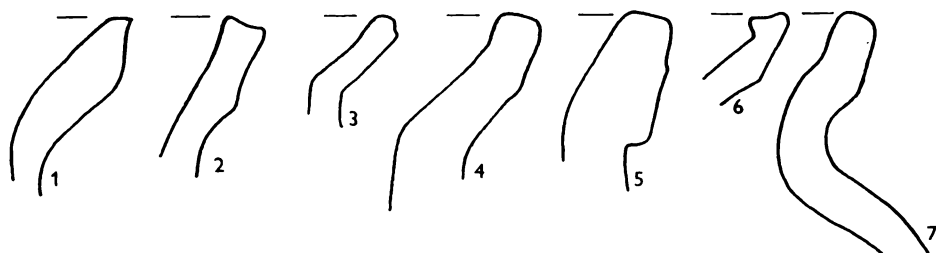
S takovou myšlenkou vystoupil znovu po K. Fialovi v 60. letech po výzkumu u Černé věže I. Borkovský (Borkovský 1962, 409—420; 1969, 58—60). Oba badatele vedly k časnému datování odlišnosti v technice zdění hradby a struktuře jejího zdiva. Mozaiku poznatků k datování stavby hradby (srov. také Merhautová 1971, 201—202) za dnešního stavu bádání lze shrnout následovně:

1. V rozsáhlých partiích zdiva hradby v domech ve Vikářské ulici navazujících na úseky s rozlišeným dvojím typem zdiva zjištěným K. Fialou jsou archeologicky doloženy a do průběhu 13. století datovány četné vysprávky a nově vyzdívané části jejího vnitřního líce. Nejstarší horizont zkoumaný

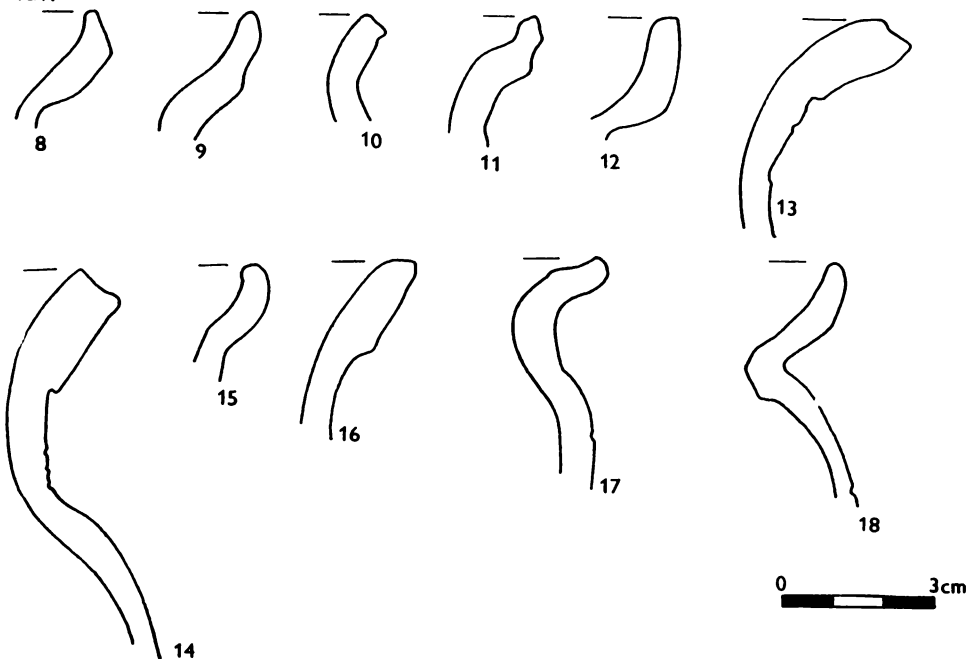

Obr. 6. Pražský hrad — Severní trakt. Prostor někdejších Rudolfových koníren. Kresba V. Richtero-
rová. Dochovaná část západního vnějšího líce hradby, obnovovaná kolem poloviny 13. století (C —
báze nadzemního zdiva, B — předzáklad) po zřícení části SZ nároží. Původní pravidelný nadzem-
ní líc — A — dochován pouze v pravé spodní části.

14241

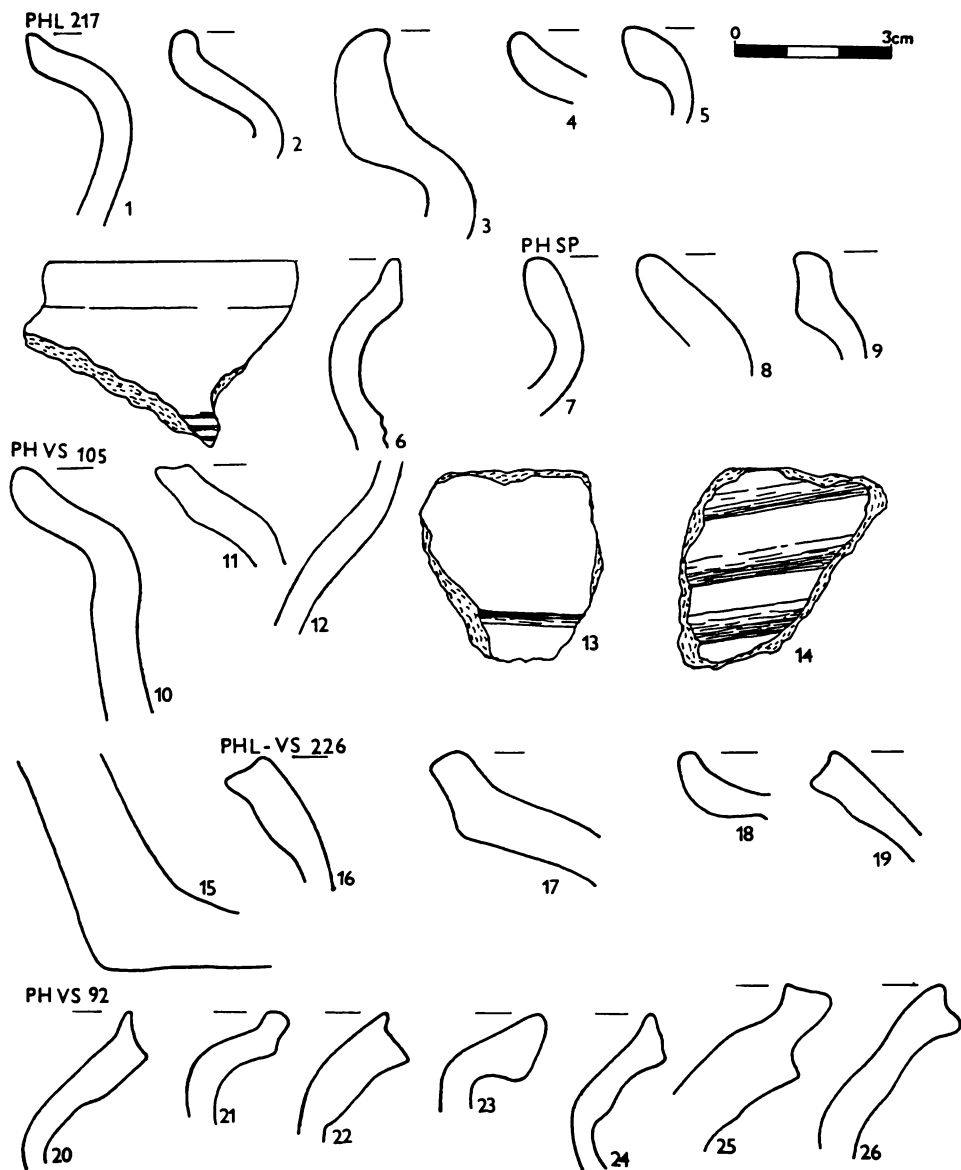
Obr. 7. Pražský hrad — Opyš, sonda I. Borkovského východně purkrabství. Keramika ze zánikového horizontu valového opevnění [14 268] a keramika vztahovaná k existenci kamenné hradby [14 241]. Podle Borkovského 1962, obr. 35 a 39 kresba K. Macková.

v těchto místech tvoří jednorázová navážka uložená po vybudování hradby a obsahující vedle typické mladohradištní keramiky ojediněle prvky (archaicky zduřelý okraj) objevující se kolem pol. 12. století (Boháčová 1991, 12).

2. Keramický materiál z výzkumu I. Borkovského (obr. 7), který autor (Borkovský 1962, 422, obr. 35) vztahuje k existenci starší — podle něj Břetislavské fáze hradby — lze na základě dnešních poznatků klást nejdříve do období kolem pol. 12. stol. (srov. také keramiku ze zánikového horizontu předchozího opevnění; týž 1962, 4266, obr. 39).

3. Ve střední části Severního traktu, kde bylo těleso hradby sledováno na více místech již od základové spáry, nebyly nikde nalezeny doklady pro vícefázovitost jejího budování. Jedinou výjimkou je zmíněná partie dodatečně budovaná po sesutí části SZ nároží v průběhu 13. století. V zásepě hradištního příkopu, který je zavážen současně s výstavbou hradby, jsou mezi převažující-

cími zlomky středohradištního charakteru zastoupeny — i když zcela ojediněle — prvky typické ať již z hlediska morfologického či technologického pro doznívání mladohradištního období (obr. 8: 11, 12—13, 10 — zlomek okraje misky z červenohnědé hmoty, 15 — zlomek tuhové zásobnice a 14 — zlomek výzdobou a charakterem hmoty odpovídající rozměrným nádobám s velkými vzhůru vytaženými okraji]. Dalším zdrojem chronologických informací je, jak již bylo několikrát dříve zmíněno, materiál ze zánikového horizontu předcházejí-

Obr. 8 Pražský hrad — Severní trakt: 1—6 okraje keramického souboru z vrstvy uložené před vznikem kamenné hradby, 10—13 prvky ze souboru současného se vznikem hradby, 16—26 okraje ze souborů uložených v době existence hradby, Starý palác: 7—9, ojedinělé okraje z horizontu pohřbiště, porušeného stavbou hradby. Kresba K. Macková.

cího opevnění, v němž se na všech zkoumaných místech i mimo Severní trakt (zatím jen sporadicky zpracované a publikované výzkumy, z nejdůležitějších — Slévárna, slévárenský dvůr, Lobkovický palác) vyskytuje keramika kolem a po pol. 12. století.

4. Neúplně zpracovány a publikovány zůstávají zatím problematika a nově získané archeologické prameny z výzkumu Starého paláce (ojedinělé keramické zlomky z horizontu pohřebiště porušeného hradbou obr. 8: 7—9) jeho bezprostředního okolí — zvl. severní palácový dvorek a prostor mezi palácem a jižní věží. Rovněž ty by měly přinést další podpůrný a průkazný materiál pro uvedené časové zařazení počátků výstavby hradby. S tímto prostorem souvisí i jižní svah s komunikacemi ústícími do jižní brány. Jejich vznik lze opět podle získaného keramického materiálu datovat do období kolem a po pol. 12. stol. (Dragoun a kol., v tisku).

V souhrnu lze tedy konstatovat, že v archeologických pramenech, které máme dnes k dispozici, nenacházíme žádné doklady, na jejichž základě by bylo možné dochované zdivo kamenné hradby datovat do období vlády knížete Břetislava I. Naopak, veškerý, i když sporadický keramický materiál, ale především celkové souvislosti a nálezové situace, odpovídají výstavbě tohoto opevnění až po roce 1135, kdy obnovu opevnění zaznamenává kanovník vyšehradský (FRB II, 222). SZ nároží hradby nebylo oproti dřívějším předpokladům zpevněno kamennou věží ani chráněno příkopem, komunikaci podél vnitřního líce hradby bránily minimálně od 13. století variabilní objekty.

Specifickým problémem je otázka ochrany a péče o tuto unikátní památku. Referovaný výzkum probíhal v souvislosti s budováním rozsáhlého technického zařízení, jehož výstavba byla za nespočetných změn projektu realizována v l. 1982—1993. Přes od počátku uplatňované požadavky na maximální ochranu zde předpokládané hradby nebyl schopen projektant ani dodavatel zamezit dalším podle našeho názoru zbytečně rozsáhlým zásahům do i tak již značně narušeného zdiva a nebyl dán ani náležitý prostor dokumentaci. Opakovaně zde docházelo ke kolizím mezi stavbou a potřebami archeologického výzkumu, který nakonec zejména v závěrečné fázi stavby v západní části plochy proběhl pouze jako záchranný a došlo při něm rozhodně k úniku části informací. Celá obnažená partie zdiva byla sice po stavebních úpravách konzervována, necitlivé umístění velkokapacitních technických zařízení do historického organizmu Pražského hradu je jedním z příkladů neadekvátního přístupu k těmto hodnotám, který je sice poplatný ještě éře minulé, kterému však doba současná nemá schopnost čelit, a to ani v tak jedinečném kulturně-historickém komplexu, jakým je Pražský hrad.

Touto stavbou definitivně zanikly relikty raněstředověkého fortifikačního systému, nenávratně byly poškozeny na něj navazující situace sídlištní a zcela zničeny terény mladší, spadající do období výstavby hradby a do epoch následujících. Výsledkem je suterénní prostor se zbytky restaurované, místy cihelným zdivem dozděné hradby, lemované sítí technických zařízení, a západní čelní stěnou, která se uplatní při občasném vstupu návštěvníků do zázemí nově zřízeného výstavního sálu.

Literatura a prameny:

- BOHÁČOVÁ, I., 1986: Praha — Hrad, Slévárna 1983. NZ čj. 4 030/86 archiv ARÚ AV ČR.
BOHÁČOVÁ, I., 1991: Praha — Hrad, Vikářská čp. 39—40, 1985. NZ č. j. 603/91 archiv ARÚ AV ČR.

- BOHÁČOVÁ, I.—FROLÍK, J.—TOMKOVÁ, K.—ŽEGKLITZ, J., 1988: Předběžné výsledky výzkumu Pražského hradu v l. 1980—1987 — Vorläufige Ergebnisse der Erforschung der Prager Burg in den Jahren 1980—1987, *Archeologia Historica* 13, 173—198.
- BOHÁČOVÁ, I.—FROLÍK, J.—ŽEGKLITZ, J., 1988: Záchranný výzkum v prostoru bývalé slévárny na Pražském hradě — Salvage excavations in the area of the on-time Foundry at the Prague Castle, *Castrum Pragense* I, 29—36.
- BORKOVSKÝ, I., 1962: Opyš Pražského hradu, *Památky archeologické* 381—454.
- BORKOVSKÝ, I., 1969: Pražský hrad v době přemyslovských knížat, Praha.
- DRAGOUN, Z. a kol., 1989: Archeologický výzkum v Praze v roce 1987, *Pražský sborník historický* XXII, 162—182.
- DRAGOUN, Z. a kol., 1991: Archeologický výzkum v Praze v letech 1988—1989, *Pražský sborník historický* XXIV, 184—210.
- DRAGOUN, Z. a kol., v tisku: Archeologický výzkum v Praze v letech 1990—1991, *Pražský sborník historický* XXVI.
- FRB — Fontes rerum bohemicarum — Prameny dějin českých. Praha 1873 sq.
- MERHAUTOVÁ, A., 1971: Raně středověká architektura v Čechách. Praha.

Zusammenfassung

Einige Bemerkungen zur Befestigung der Prager Burg am Ende des Frühmittelalters. Der zeitgenössische Zustand der Erkenntnisse

Der Umwandlungsprozeß des ehemaligen Burgwalls in eine gut gebaute und funktionsgegliederte Herrscherresidenz verlangte eine feste mit Mörtel verbundene Steinmauer (Abb. 1). Heute ist dieses Werk mit dem Fürsten Soběslav I verbunden. Es war ein Prozeß der sozialökonomischen Veränderungen in der ganzen mittelalterlichen Gesellschaft mit dem Gipfel im 13. Jh.

Über diese Befestigung wurde in den letzten Jahren eine Reihe neuer Erkenntnisse gewonnen, die auch als Vorberichte veröffentlicht wurden (Boháčová—Frolík—Tomková—Žegklitz 1988, 181—183). Von besonderer Wichtigkeit war für die Kenntnis der Befestigung die Erforschung im Nordtrakt der Prager Burg (Abb. 2). Das oberirdische Mauerwerk besteht aus regelmäßigen Steinquadern, die Grundmauer aber bildet ein sehr unregelmäßiges Opus spicatum. Die Befestigungsmauer stand auf dem ursprünglichen, gewachsenen Boden. Beim Ausbau wurden alle Unebenheiten respektiert (Abb. 3A, B). Während der Bauarbeiten kam es zu großen Verschiebungen der Erde. Im Fall des Nordtrakts mußte die frühere Befestigungsanlage entfernt werden. Ein Teil dieser Erdmasse hat zur Auffüllung des Grabens gedient.

Auf einigen Stellen der Burg haben die Türme die Verteidigungsfähigkeit gestiftet. In der nordwestlichen Ecke stand kein Turm. Die archäologische Untersuchung hat keine Spuren dieser Art festgestellt (I. Borkovský 1969, 61).

Die Befestigungsmauer wurde direkt in den Graben der früheren Befestigung gegründet. Später, wenn am Anfang des Hochmittelalters das Terrain angewaschen ist, war vor der Befestigungsmauer, aber nicht direkt vor ihr, ein neuer Graben ausgehört (Abb. 5). Dieser Graben war schon ein Bestandteil des Fortifikationssystems des Königs Přemysl Ot. II. (Borkovský, 1969, 65—68). An der Innenseite der Befestigungsmauer waren verschiedene Objekte (Abb. 2: 4a, 5). Spätestens ab Anfang des Hochmittelalters war dieser Raum nicht durchgängig.

Die Terrainkonfiguration war für dieses Bauwerk sehr ungünstig. Besonders auf der Nordseite war die Unstabilität des Terrains groß. Das bestätigen die nachträglichen Pfeiler, verschiedene Mauerreparaturen und Höhlungen unter der Grundmauer (Abb. 2: 3a; Boháčová—Frolík—Žegklitz 1988, 32; Boháčová 1991 12). Ein direkter Beweis für den Ausbau der Befestigungsmauer im Jahr 1135 fehlt. In den schriftlichen Quellen, die wir zur Verfügung haben, finden wir keine Beweise für die Datierung in die Zeit der Regierung des Fürsten Břetislav I. (Borkovský 1962, 409—420; 1969, 58—60). Nicht nur das sporadische keramische Material (Abb. 7, 8), sondern auch die gesamte Fundsituation zeigen, daß man mit dem Ausbau dieser Fortifikation erst nach dem Jahr 1135 rechnen kann. Diese Vermutung bestätigt der Kanonikus von Vyšehrad (FRB II, 222). Diese zeitliche Bestimmung und ebenso die Komplexveränderung des Burgareals kann die weitere Veröffentlichung der Funde und Befunde bestätigen.

Ein spezifisches Problem ist der Schutz und die Pflege dieses Unikatdenkmals. Die archäologische Untersuchung in den Jahren 1982—1993 verlief im Zusammenhang mit dem Ausbau einer technischen Einrichtung. Bei Durchführung dieser Arbeiten kam es

leider auch zur Störung der historischen Mauer und die Dokumentationsarbeiten waren begrenzt. Die historische Bedeutung der Prager Burg verdient mehr Aufmerksamkeit bei Durchführung der Bauarbeiten verschiedener technischer Einrichtungen.

Abbildungen:

1. Prager Burg. Resultierender Zustand des Areals nach den Veränderungen im 12. und im Laufe der 1. Hälfte des 13. Jh. aufgrund der archäologischen und bauhistorischen Untersuchungen vor dem Jahr 1990. Rekonstruktion Ing. Arch. P. Chotěbor.
2. Prager Burg. Nördlicher Trakt. Raum der ehemaligen Rudolfs-Pferdeställe. Gezeichnet V. Richterová. 1 — der älteste Burgwallgraben, 1, 2a — System der Wallbefestigung und jüngerer burgwallzeitlicher Gräben 3 — Steinmauer, 3a — nachträglich Stützpfeiler, 4 — Haus aus Quadratsteinen, 4a — Querwand, die nachträglich zwischen Haus und Befestigungsmauer eingebaut wurde, 5 — eingetieftes Objekt an der Innenseite der Befestigungsmauer.
3. Prager Burg. Nordtrakt. Raum der ehemaligen Rudolfs-Pferdeställe. Gezeichnet V. Richterová. Innere Seitenwand der Grundmauer und ein Teil der oberirdischen Mauer über dem Nordhang des Bergspornes. B — westlicher Teil mit rekonstruierter Ecke, A — östlicher erhaltener Teil.
4. Prager Burg. Nordtrakt. Raum der ehemaligen Rudolfs-Pferdeställe. Gezeichnet V. Richterová. Situation des unteren Teils des Befestigungskörpers im Schnitt. Schnitt des östlichen Teils des Befestigungskörpers.
5. Prager Burg. Nordtrakt. Raum der ehemaligen Rudolfs-Pferdeställe mit einem Saal im Ergdeschoß. Gezeichnet M. Tomášek, A: Schematischer Schnitt in Richtung O — Wes. durch den südlichen Teil des Saales. 1 — Graben des 9. Jh., 2 — Befestigung des 10. bis 1. Hälfte des 12. Jh. Wall mit Stirnsteinmauer, 2a, 2b — Graben zum Wall, 3 — Befestigungsmauer mit Quadrsteinen nach dem Jahr 1135, 4 — Graben des Přemysl Otakar II. (teilweise rekonstruiert), B — Zuständiger Teil der archäologischen Untersuchung (1982—1993).
6. Prager Burg. Nordtrakt. Raum der ehemaligen Rudolfs-Pferdeställe. Gezeichnet V. Richterová. Erhaltener Teil der westlichen Außenseite der Befestigungsmauer, die um die Hälfte des 13. Jh. erneuert wurde.
7. Prager Burg. Opyš. Sonde I. Borkovskýs östlich von „Purkrabství“. Keramikfunde aus der Endphase der Wallbefestigung (14268) und Keramikfunde aus der Zeit der Steinmauer (14241). Nach I. Borkovský, 1962, Abb. 35 und 39. Gezeichnet K. Macková.
8. Prager Burg. Nordtrakt. 1—6 Randscherben aus der Schicht vor der Entstehung der Befestigungsmauer, 10—15 Funde aus derselben Zeit wie die Entstehung der Steinmauer. 16—26 Randscherben aus der Zeit der Existenz der Steinmauer, Alter Palast: 7—9 einige Randscherben aus dem Gräberfeld, das mit dem Ausbau der Steinmauer zerstört wurde. Gezeichnet K. Macková.